

Αίσωπος

Summary :

Σχεδόν μυθική μορφή, πρώην δούλος, συγγραφέας συλλογής μύθων, οι οποίοι, λόγω του ηθικοπλαστικού περιεχομένου τους, επηρέασαν την εκπαίδευση των παιδιών από την Αρχαιότητα έως και τη σύγχρονη εποχή.

Other Names

Date and Place of Birth

Πριν από το 620 π.Χ.

Date and Place of Death

564 π.Χ., Δελφοί

Main Role

Μυθοποιός

1. Το πρόσωπο και ο μύθος

Ο Αίσωπος είναι ο πρώτος γνωστός μυθοποιός, δηλαδή συγγραφέας μύθων, λαϊκών ιστοριών με αλληγορικό περιεχόμενο και ηθικοπλαστικό χαρακτήρα. Αν και πιθανόν ο γνωστότερος συγγραφέας της Αρχαιότητας, είναι κατά βάση μυθική μορφή. Η γέννηση, η καταγωγή και η ζωή του υπήρξαν, ήδη από την Κλασική περίοδο, αντικείμενο αντιφατικών πληροφοριών. Μάλιστα, έχει διατυπωθεί η άποψη ότι ο Αίσωπος, όπως ο [Όμηρος](#) και ο Ησίοδος, είναι περισσότερο η κατασκευή μιας εμβληματικής μορφής αντιπροσωπευτικής ενός αρχαϊκού λογοτεχνικού είδους, του μύθου, παρά ένας υπαρκτός συγγραφέας.¹ Ο γραμματικός Θέων, αναφερόμενος στους αισωπικούς μύθους, τονίζει ότι παίρνουν το όνομά τους όχι από το δημιουργό τους, του οποίου προηγήθηκαν ο Όμηρος (στον ψευδεπίγραφο Μαργίτη), ο Ησίοδος και ο Αρχίλοχος, αλλά επειδή ήταν εκείνος που τους χρησιμοποίησε συχνότερα και με τη μεγαλύτερη τέχνη. Πράγματι, διάφοροι μύθοι που αποδίδονται στον Αίσωπο στην πραγματικότητα συναντώνται ήδη στο έργο ποιητών, όπως ο Ησίοδος, ο Αρχίλοχος και ο Σιμωνίδης ο Κείος, ενώ και ορισμένες από τις ανεκδοτολογικές αφηγήσεις που αποδεικνύουν τη σοφία του έχουν πρωταγωνιστές, σε άλλες περιστάσεις, διάφορους άλλους διάσημους για τη σοφία τους άνδρες, όπως ο [Βίας ο Πριηνεύς](#), ο [Θαλής ο Μιλήσιος](#), ο Πιττακός από τη Μυτιλήνη ή ο Σόλων ο Αθηναίος.²

2. Η ζωή του Αισώπου

Έργα με θέμα τη δράση του θα πρέπει να κυκλοφορούσαν ήδη τον 6ο αι. π.Χ. Σημαντικότερη πηγή μας εντούτοις είναι ο *Βίος του Αισώπου*, ένα έργο που κατά τους περισσότερους μελετητές χρονολογείται στα τέλη του 1ου αι. π.Χ. ή στις αρχές του 1ου αι. μ.Χ. και πιθανόν συντάχθηκε στην Αλεξάνδρεια, το οποίο όμως περιέχει πολλά μυθιστορηματικά και φανταστικά στοιχεία, στα πρότυπα των μυθιστορηματικών βίων σπουδαίων ανδρών που παρήγε η εποχή αυτή. Μάλιστα, ορισμένοι από τους μύθους του Αισώπου έχουν ενταχθεί στη διήγηση.³ Ο Αριστοτέλης και οι μαθητές του ενδιαφέρθηκαν ιδιαίτερα για τον Αίσωπο, κατέληξαν μάλιστα στο συμπέρασμα ότι ήταν Θράκας και όχι Φρύγας.

Όπως και στην περίπτωση του Ομήρου, αρκετές περιοχές της Μικράς Ασίας και του Αιγαίου έριζαν για την καταγωγή του: οι [Σάρδεις](#), πρωτεύουσα της Λυδίας, η Σάμος, η Μεσημβρία, ελληνική αποικία στη Θράκη, και το [Αμόριον](#) ή το Κοττιαίον στη Φρυγία. Οι περισσότερες πάντως πηγές τον αναφέρουν ως Φρύγα ή Λυδό.

Ορισμένα στοιχεία από τη ζωή του συναντώνται στις περισσότερες εκδοχές της βιογραφίας του, όπως ότι γεννήθηκε πριν από το 620 π.Χ. Ο Αίσωπος ήταν διαβόητος για την ασχήμια του: είχε πολύ μεγάλο κεφάλι σε σχέση με το υπόλοιπο σώμα, πλακουτσωτή μύτη, φουσκωτά χείλη, καμπουριασμένο σώμα και μεγάλη πεταχτή κοιλιά, χαρακτηριστικά που του απέδωσαν

Αίσωπος

το όνομα Αίσωπος, δηλαδή Αιθίοπας. Μάλλον ήταν και κουτσός. Όπως αναφέρει ο ρήτορας Ιμέριος, δεν ήταν μόνο οι μύθοι του που προκαλούσαν το γέλιο, αλλά και η μορφή του, η φωνή και ο τρόπος ομιλίας του, που τον έκαναν πιο άσχημο και πιο γελοίο ακόμη και από τον ομηρικό Θερσίτη. Στον Αίσωπο λοιπόν αναγνωρίζει κανείς το αρχέτυπο του βασιλικού γελωτοποιού, με την αντισυμβατική συμπεριφορά, την κοφτερή γλώσσα και την ελευθεροστομία που φθάνει στα όρια της αυτογελοιοποίησης αλλά και της συγκαλυμμένης κοροϊδίας των κυρίων του. Οι μύθοι του δεν αποτελούν προϊόν διδακτικής λογοτεχνίας, αλλά επινοούνται ώστε να υποδείξουν έναν τρόπο δράσης σε μια συγκεκριμένη κατάσταση, σχετιζόμενη κυρίως με πολιτικά ή ρητορικά προβλήματα.⁴

Ο Αίσωπος ήταν δούλος, όχι από τη γέννησή του, αλλά μάλλον λόγω αιχμαλωσίας. Κύριός του παραδίδεται από το Βίο και τις περισσότερες πηγές ο φιλόσοφος Ξάνθος ο Σάμιος, αν και ο Ηρόδοτος, η παλιότερη πηγή μας, αναφέρεται στον Ιάδμονα το Σάμιο, εκδοχή που αποδεχόταν και ο Αριστοτέλης στη χαμένη σήμερα *Σαμίων Πολιτεία* του. Ύστερα κείμενα μιλούν και για τον Τίμαρχο τον Αθηναίο.⁵

Ο βίος του Αισώπου διαρθρώνεται σε τρεις ενότητες: την περίοδο της δουλείας στη Σάμο, το διάστημα της θητείας ως συμβούλου στη Βαβυλώνα και την εποχή της επίσκεψης στους Δελφούς και του θανάτου του συγγραφέα.

Διάφορα κωμικά ανέκδοτα για την ευστροφία του και τον τρόπο με τον οποίο γελοιοποιούσε τόσο τους συντρόφους δούλους του όσο και τους κυρίους του είναι γνωστά. Την ελευθερία του την όφειλε στον τρόπο με τον οποίο συμβούλευσε τους Σαμίους να διατηρήσουν την ελευθερία τους απέναντι στον πανίσχυρο βασιλιά της Λυδίας [Κροίσο](#). Ο βασιλιάς τον χρησιμοποίησε ως σύμβουλό του, ενώ λέγεται ακόμη πως περιπλανήθηκε στην Ασία και την Αίγυπτο όντας σύμβουλος του φανταστικού βασιλιά της Βαβυλώνας Λυκούργου.

Αναφέρεται ότι επισκέφτηκε τις σημαντικότερες πόλεις της Ελλάδας, μεταξύ των οποίων την Αθήνα και την Κόρινθο, ακόμη και τη Σύβαρι στην Κάτω Ιταλία. Μαρτυράται επίσης από τις παραδόσεις η συνομιλία του με το Σόλωνα περί του τρόπου με τον οποίο πρέπει ο σοφός να συμβουλεύει τους δυνάστες. Κωμική εκδοχή της συνομιλίας παρουσίαζε ο Αθηναίος κωμικός ποιητής Άλεξις στο χαμένο σήμερα έργο του *Αίσωπος*. Τέλος, ο Πλούταρχος τον τοποθετεί στο περίφημο συμπόσιο των Επτά Σοφών, μια λαϊκή διήγηση που θα πρέπει να χρονολογηθεί στον 4ο αι. π.Χ.

Το τέλος της ζωής του επήλθε κατά τη διάρκεια μίας ακόμη διπλωματικής του αποστολής στην υπηρεσία του Κροίσου, το 564 π.Χ.⁶ Ο βασιλιάς της Λυδίας εμπιστεύτηκε στον Αίσωπο ένα μεγάλο ποσό χρυσού, για να το διανείμει στους κατοίκους των Δελφών, τελώντας θυσία για λογαριασμό του. Αηδισμένος εκείνος από την απληστία τους, αρνήθηκε να μοιράσει το ποσό και το έστειλε πίσω στο βασιλιά του. Οργισμένοι οι κάτοικοι των Δελφών τον κατηγορήσαν για κλοπή και ιεροσυλία, βάζοντας στις αποσκευές του ένα ιερό σκεύος, και, παρά τον ιερό του χαρακτήρα ως πρεσβευτή, τον εκτέλεσαν σαν δημόσιο εγκληματία, κατακρημνίζοντάς τον από τις λεγόμενες Φαιδριάδες Πέτρες. Ως σοφός ο Αίσωπος θεωρούνταν ιερός και αφιερωμένος στον Απόλλωνα, γι' αυτό και το μαντείο σίγησε και έπεσε λιμός στην πόλη των Δελφών για τη σκευωρία και την άδικη εκτέλεσή του, ενώ, κατά μία άλλη εκδοχή, για τη δολοφονία του Αισώπου εκδικήθηκαν οι Σάμιοι. Ανεκδοτολογικές πηγές αναφέρουν ότι ο Αίσωπος δεν πέθανε, αλλά έζησε μέσω της μετεμνήχωσης, και μάλιστα πολέμησε με τους Λακεδαιμόνιους στις Θερμοπύλες. Μια υπαινικτική αναφορά του θανάτου του Αισώπου στους Δελφούς κάνει ο Αριστοφάνης στους *Σφήκες* το 422 π.Χ., στοιχείο που μαρτυρά ότι η ιστορία ήταν ευρέως γνωστή στο αθηναϊκό κοινό της εποχής.

Η ιστορικότητα του γεγονότος δε γίνεται αποδεκτή από τους μελετητές: η ιστορία παρέχει πολλά στοιχεία δανεισμένα από την τελετουργία του φαρμακού,⁷ έτσι ώστε να θεωρείται ότι η αφήγηση χτίστηκε πάνω στο συγκεκριμένο τελετουργικό μοντέλο ή εν πάση περιπτώσει ότι διαμορφώθηκε με τέτοιο τρόπο ώστε ακόμη και ο ιστορικός πυρήνας της να είναι αδύνατο να ανακτηθεί.⁸

3. Απεικονίσεις του Αισώπου στην τέχνη

Η αρχαιότερη εικόνα του Αισώπου απαντά σε ερυθρόμορφη αττική κύλικα του 450 π.Χ. περίπου, που απηχεί με έξοχο τρόπο

Αίσωπος

την ασχήμια του: ο μυθοποιός παρουσιάζεται ως καρικατούρα με τεράστιο κεφάλι και κρατώντας ένα ραβδί, καθισμένος σε βράχο να συνομιλεί με μια αλεπού.⁹

Κάποιες μη αξιόπιστες πηγές, τέλος, αναφέρουν την ύπαρξη ανδριάντα του Αισώπου στην Αθήνα, ενώ λέγεται ότι και οι διάσημοι γλύπτες Λύσιππος και Αριστόδημος έφτιαξαν αγάλματα του ποιητή. Ορισμένοι μελετητές θεωρούν ότι πιθανόν και οι τρεις αναφορές αφορούν το ίδιο άγαλμα.

Πορτρέτα του ποιητή από την Ελληνιστική περίοδο έχουν αναγνωριστεί σε κάποια αγάλματα παραμορφωμένων ανδρών, χωρίς όμως να υπάρχει η παραμικρή ένδειξη για την ταυτότητά τους.¹⁰

Τέλος, αξίζει να σημειωθεί η πιθανότητα φανταστική απεικόνιση του Αισώπου περιτριγυρισμένου από τους μύθους σε ιδιωτική οικία στη Νεάπολη της Καμπανίας, που περιγράφει ο Φιλόστρατος. Εξέχουσα θέση ως κορυφαίος του χορού των μύθων κατέχει η αλεπού, αγαπημένος πρωταγωνιστής των αισώπειων μύθων, που παραπέμπει στην κατά 6 αιώνες παλιότερη απεικόνιση του ποιητή στην αττική κύλικα του Βατικανού.¹¹

4. Το έργο του Αισώπου

Ο μύθος, σύμφωνα με τα λεγόμενα του Φαίδωνα, είναι ένας ψευδής λόγος που αφηγείται αληθοφανείς ιστορίες. Το είδος άνηψε ιδιαίτερα στην Ανατολή, στους Σουμερίους, τους Ακκαδίους, τους Βαβυλωνίους, τους [Ασσυρίους](#) και τους Χιτίτες και θεωρείται βέβαιο ότι ο Αίσωπος άντλησε μεγάλο μέρος από το υλικό του από ανατολικές συλλογές.¹² Οι αισώπειοι μύθοι είναι μόνο μία από τις κατηγορίες αλληγορικών ιστοριών που κυκλοφορούσαν στον ελληνορωμαϊκό κόσμο. Γνωστοί είναι οι λιβυκοί μύθοι, που αποδίδονταν σε κάποιον Κύβισσο ή Κύβισση, οι συβαρτικοί μύθοι του Θούρι, οι κλικικοί μύθοι του Κόννι και άλλοι, από την Ασσυρία, την Αίγυπτο και τη Φρυγία. Είναι πιθανό ότι οι υπάρχουσες συλλογές του αισώπειου corpus περιλαμβάνουν κάποια δείγματα από τις προηγούμενες κατηγορίες.

Η συλλογή των μύθων που κυκλοφορούσε κατά την Αρχαιότητα στο όνομα του Αισώπου λέγεται πως γράφτηκε κατά τη διάρκεια της παραμονής του στις Σάρδεις και αφιερώθηκε στο βασιλιά Κροίσο. Από τις φιλολογικές μαρτυρίες συνάγεται ότι κυκλοφορούσε σε γραπτή μορφή ήδη κατά τον 5ο αι. π.Χ.¹³ Πρώιμες εκδοχές ορισμένων αισώπειων μύθων απαντούν στο έργο του Πλάτωνα (στον αμφισβητούμενο διάλογο *Αλκιβιάδης*) και κυρίως του Αριστοτέλη, ο οποίος μάλιστα διασώζει και ένα μύθο που χρησιμοποίησε ο Αίσωπος στο δικαστήριο υπερασπιζόμενος ένα Σάμιο πολιτικό, που δεν αποτελεί τμήμα του αισώπειου corpus. Ο Σωκράτης, κατά την παραμονή του στη φυλακή πριν από την εκτέλεσή του, προσάρμοζε τους αισώπειους μύθους σε ελεγειακούς στίχους.

Η αριστοτελική σχολή ασχολήθηκε ιδιαίτερα με το μύθο, όπως δείχνει το γεγονός ότι ο Θεόφραστος μετέφρασε το βιβλίο του Ακίχαρου (Akichar στα ασσυριακά), το οποίο κατ' ουσίαν αποτελεί τη βάση για τα επεισόδια της ζωής του Αισώπου στη βαβυλωνιακή αυλή.¹⁴ Ο γραμματικός Χαμαιλέων, άλλος μαθητής του Λυκείου, μελέτησε τα διάφορα είδη και τα κατέταξε γεωγραφικά, αναγνωρίζοντας και τους συγγραφείς τους. Η κύρια συλλογή των αισώπειων μύθων συντάχθηκε από τον αριστοτελικό Δημήτριο το Φαληρέα στην Αλεξάνδρεια, γύρω στο 300 π.Χ., υπό τον τίτλο *Λόγων Αισωπειών Συναγωγαί*. Το έργο αυτό διασώθηκε μόνο μέσα από τις έμμετρες διασκευές αποσπασμάτων του από το Ρωμαίο της Συρίας Βαβρία ή Βάβριο στα ελληνικά, το Φαίδρο και τον Αβιανό στα λατινικά, κατά τον 1ο αι. μ.Χ. Διασκευές σε πρόζα σώζονται από τη Μεσαιωνική περίοδο ή έχουν ενταχθεί σε έπη της εποχής.

Ο κυριότερος μελετητής του Αισώπου στον 20ό αιώνα, ο Αμερικανός Ben Edwin Parry, θεωρεί ότι είναι εφικτό να απομονωθούν ορισμένοι από τους μύθους που αποτέλεσαν την αρχική συλλογή του Δημητρίου του Φαληρέα. Οι μύθοι οι οποίοι αυτοπροσδιορίζονται ως «λόγοι» ανήκουν με σχετική βεβαιότητα στην περίοδο πριν από το Μεγάλο Αλέξανδρο, εποχή που εμφανίζεται η λέξη μύθος με την έννοια που έχει και σήμερα στην καθομιλουμένη. Ο Ηρόδοτος αποκαλεί τον Αίσωπο λογοποιό. Από τους πρώιμους μύθους με μεγαλύτερη βεβαιότητα έργα της αρχικής αισώπειας συλλογής φαίνεται πως είναι εκείνα που περιέχουν μυθολογικά στοιχεία. Σε ορισμένες μάλιστα περιπτώσεις, η υστερότερη εκδοχή αφαιρεί το μυθολογικό στοιχείο, όπως συμβαίνει για παράδειγμα στο μύθο της Χάρυβδης που καταπίνει τη θάλασσα στα

Αίσωπος

Μετεωρολογικά του Αριστοτέλη, ο οποίος μετατρέπεται στο μύθο της γης που καταπίνει τη θάλασσα στην αισώπεια συλλογή υπό τη σημερινή μορφή της.

Οι μύθοι του Αισώπου είναι γνωστοί σήμερα από τέσσερις συλλογές των οποίων σώζονται αρκετά αντίγραφα σε χειρόγραφα. Κυριότερη έκδοση είναι η λεγόμενη Αυγουστεια, από χειρόγραφο του Μονάχου, με 231 μύθους, ενώ οι υπόλοιπες συλλογές και ο Βάβριος προσθέτουν άλλους 147. Μεγάλος αριθμός από άλλους μύθους έχει διασωθεί στο έργο ρητόρων και συγγραφέων της Αρχαιότητας, σε παπύρους άγνωστων συγγραφέων αλλά και σε έργα Βυζαντινών λογίων. Κάθε σύγχρονη έκδοση εντάσσει διαφορετικό αριθμό μύθων στο αισώπειο corpus, με επικρατέστερο τον αριθμό 358 της γαλλικής έκδοσης του Emile Chambry. Πολλοί από τους μύθους αυτούς είναι σίγουρα ψευδεπίγραφοι. Σύμφωνα με τον Parry, τουλάχιστον 250 από τους μύθους που συγκαταλέγονται στην έκδοση του Chambry δε σχετίζονται με τη συλλογή του Δημητρίου του Φαληρέα, που θα πρέπει να περιλάμβανε περίπου 100 μύθους, εκ των οποίων μάλιστα ορισμένοι δεν εντάχθηκαν καν στις υστερότερες αισώπειες συλλογές. Οι μύθοι που μαρτυρούν εξοικείωση με τα πλέον εξωτικά ζώα της Ασίας και της Αφρικής, λιοντάρια, καμήλες, κόμπρες, ή οι μύθοι που απηχούν ξενικά έθιμα πιθανόν να προέρχονται είτε από ασσυριακές είτε από λιβυκές, αιγυπτιακές και κελδικές συλλογές.

Πέρα από το μυθοποιητικό του έργο, ο Αίσωπος ήταν γνωστός στην Αρχαιότητα και για τα γνωμικά και τις παροιμίες του, όπως το περίφημο «πυρ, γυνή και θάλασσα, δυνατά τρία» και «Φύσις Δευτέρα, συνήθεια».

5. Αποτίμηση του έργου του Αισώπου

Η επίδραση των μύθων του Αισώπου στον αρχαίο κόσμο υπήρξε τεράστια: στα συμπόσια αποτελούσαν τις αγαπημένες ιστορίες των συνδαιτυμόνων, ενώ είχαν μεγάλο ρόλο στην εκπαίδευση των παιδιών και των νέων. Ο Φιλόστρατος βάζει στο στόμα του Απολλωνίου έναν ύμνο στη σοφία του Αισώπου, ο οποίος αφιέρωσε το έργο του στη διαπαιδαγώγηση των συνανθρώπων του, παραβάλλοντάς τον κατά κάποιον τρόπο με τον πλατωνικό Σωκράτη. Αυτή η θεώρηση σίγουρα δεν αντανακλά την άποψη που επικρατούσε κατά τον 5ο αι. π.Χ.

6. Οι μύθοι του Αισώπου και ο βίος του στη Βυζαντινή και τη Νεότερη περίοδο

Τόσο η συλλογή μύθων που κυκλοφορούσε στο όνομα του Αισώπου όσο και ο μυθιστορηματικός βίος του γνώρισαν μεγάλη διάδοση στους Μέσους και Νεότερους χρόνους. Την αρχική εκδοχή του Βίου του Αισώπου και της παραλλαγής της ακολούθησε μια τρίτη παραλλαγή του 1300 περίπου, που αποδίδεται στον περίφημο Βυζαντινό λόγιο [Μάξιμο Πλανούδη](#), και μια λατινική μετάφραση του 14ου αιώνα. Νεότεροι μελετητές έχουν ισχυριστεί ότι η διάδοση στη Δυτική Ευρώπη του βίου του Αισώπου κατά το 15ο αιώνα, μέσω των πρώτων λατινικών εκδόσεων, οδήγησε στη δημιουργία, αρχικά στην αναγεννησιακή Ισπανία, ενός ξεχωριστού λογοτεχνικού είδους (riqaesque) όπου ο πρωταγωνιστής είναι ένας αμόρφωτος και περιθωριακός αλλά ιδιαίτερα πονηρός και σοφός περιπλανώμενος ήρωας (picaro). Μάλιστα, ο καθηγητής Παπαδημητρίου διείδε στη μορφή του Αισώπου το αρχέτυπο του ήρωα που ενέπνευσε το λαϊκό θέατρο σκιών στη σύγχρονη Ελλάδα, τον Καραγκιόζη.¹⁵

Η πρώτη έκδοση μέρους των μύθων στη Δυτική Ευρώπη ανάγεται στο 1479 από το λόγιο Ακκύρσιο (Accursius), την οποία ακολούθησαν αναρίθμητες άλλες. Το λογοτεχνικό είδος του μύθου γνώρισε μεγάλη άνθηση, λόγω των παραφράσεων του Αισώπου, αλλά κυρίως εξαιτίας του έργου του La Fontaine, του οποίου οι μύθοι, βασισμένοι στο αισώπειο μοντέλο, άσκησαν μεγάλη επίδραση. Ακόμη και σήμερα το είδος του διδακτικού μύθου αποτελεί ένα εκπαιδευτικό εργαλείο. Στα ελληνικά πρώτος ο Αδαμάντιος [Κοραΐς](#) συνέλεξε αισώπειο υλικό και το δημοσίευσε το 1787 στο Παρίσι.

1. Nagy, G., *The Best of the Achaeans: Concepts of the Hero in Archaic Greek Poetry* (Baltimore – London 1979), σελ. 259.

2. Μύθοι στο έργο ποιητών του 7ου και του 6ου αι. π.Χ.: Lasserre, F., “Le fable en Grèce dans la poésie archaïque”, στο Adrados, F.R. (επιμ.), *Le Fable*, Fondation Hardt. Entretiens sur l’Antiquité Classique 30 (Vandoeuvres – Genève 1983), σελ. 61-96.

Αίσωπος

3. Κριτική έκδοση των διάφορων χειρογράφων και παραλλαγών του *Βίου του Αισώπου*, καθώς και όλων των πηγών που συνδέονται με το μυθοποιό: Perry, B.E., *Aesopica. A Series of Texts relating to Aesop or ascribed to him or closely connected with the literary tradition that bears his name I: Greek and Latin Texts* (Urbana 1952).
4. Ο ρόλος αυτός του μύθου είναι καλύτερα διαπιστωμένος στο έργο του Αρχιλόχου και στους μύθους που αφηγείται ο Αίσωπος στο *Βίο* του. Για τη διαδικασία επινόησης του μύθου βλ. Meuli, K., "Herkunft und Wesen der Fabel", στο Meuli, K. (επιμ.), *Gesammelte Schriften II* (Basel 1975), σελ. 731-756.
5. Για τους διάφορους πιθανούς ιδιοκτήτες του Αισώπου βλ. Σούδ., βλ. λ. «Αίσωπος».
6. Χρονολόγηση του επεισοδίου: *Χρονικό του Ευσεβίου* (αρμενική εκδοχή), II, 94. *Πάριο Χρονικό*, IG XIV 1297, στήλη II, 15-18.
7. Ο φαρμακός στην αρχαιότητα ήταν μια ανθρώπινη εκδοχή του αποδιοπομπαίου τράγου. Στην Αθήνα φαρμακοί ονομάζονταν οι δυο άντρες που την πρώτη μέρα των Θυαργηλείων (γιορτής του Απόλλωνα) οδηγούνταν συμβολικά σε εξαγνιστική θυσία. Η θυσία αυτή σε πολύ πρώιμους χρόνους ήταν μάλλον πραγματική.
8. Αττική κύλικα του Μουσείου του Βατικανού αποδιδόμενη στο Ζωγράφο της Μπολόνιας 417: Garland, R., *The Eye of the Beholder: Deformity and Disability in the Graeco-Roman World* (Ithaca – London 1995), εικ. 32.
9. Πρβλ. Richter, G.E.M., *The Portraits of the Greeks I* (London 1965), σελ. 72-73, εικ. 265.
10. Φιλόστρ., *Εικ.* 1.3.
11. Ο μύθος στην Ανατολή: Lambert, W.G., *Babylonian Wisdom Literature* (Oxford 1960). Falkowitz, R.S., "Discrimination and Condensation of Sacred Categories: The Fable in Early Mesopotamian Literature", στο Adrados, F.R. (επιμ.), *Le Fable*, Fondation Hardt. Entretiens sur l'Antiquité Classique 30 (Vandoeuvres – Genève 1983), σελ. 1-23.
12. Nøjgaard, M., *La fable antique I* (København 1964), σελ. 474. Αντίθετη άποψη εκφράζει ο Perry, B.E., *Aesopica. A Series of Texts relating to Aesop or ascribed to him or closely connected with the literary tradition that bears his name I: Greek and Latin Texts* (Urbana 1952), σελ. 5.
13. Το βιβλίο του Ακιχάρου είναι σήμερα γνωστό από συριακές, αραβικές, αρμενικές και σλαβονικές εκδοχές. Βλ. γενικά Dupont-Sommer, A., *Les Araméens* (Paris 1949). Oettinger, N., "Achikars Weisheitssprüche in Micht älterer Fabeldichtung", στο Holzberg, N. (επιμ.), *Der Äsop-Roman. Motivgeschichte und Erzählstruktur* (Tübingen 1992), σελ. 3-22.
14. Papadimitriou, J.-Th., *Aesop as an Archetypal Hero* (Studies and Research 39, Hellenic Society for Humanistic Studies, Athens 1997).
15. Βλ. Wiechers, A., "Aesop in Delphi", *Beiträge zur Klassischer Philologie 2* (1960).

Bibliography :

	Adrados F.R. , <i>Historia de la fábula greco-latina</i> , Madrid 1979
	Adrados F.R. , "Le Fable", <i>Fondation Hardt. Entretiens sur l'Antiquité Classique</i> , 30, 1983
	Garland R. , <i>The Eye of the Beholder Deformity and Disability in the Graeco-Roman World</i> , Ithaca - London 1995
	Holzberg, N. (ed.) , <i>Der Äsop-Roman. Motivgeschichte und Erzählstruktur</i> , Tübingen 1992

Αἴσωπος

	Lissarrague F. , "Aesop, between Man and Beast: Ancient Portraits and Illustrations", B. Cohen, <i>Not the Classical Ideal. Athens and the Construction of the Other in Greek Art</i> , Leiden, Boston, Köln 2000, 132-149
	Nagy G. , <i>The Best of the Achaeans Concepts of the Hero in Archaic Greek Poetry</i> , Baltimore–London 1979
	Papadimitriou J.-Th. , <i>Aesop as an Archetypal Hero</i> , 39, Hellenic Society for Humanistic Studies, Athens 1997, Studies and Research
	Richter G.M.A. , <i>The Portraits of the Greeks, I</i> , London 1965
	Αἴσωπος , <i>Ésope Fables</i> , E. Chambry, Collection des Universités de France , Paris 1927
	Αἴσωπος , <i>Aesopica. A Series of Texts relating to Aesop or ascribed to him or closely connected with the literary tradition that bears his name, I</i> , B.E. Perry, Greek and Latin Texts , Urbana 1952

Webliography :

	Aesop's Fables http://www.mythfolklore.net/aesopica/
--	---

Quotations

Ο μέρμηγκας κι ο τζίτζικας

Θέρουσ ἦν ἀκμή καὶ οἱ μὲν τέττιγες μουσικὴν ἀνεβάλλοντο σύντονον· τοῖς μύρμηξι δὲ πονεῖν ἐπήει καὶ συλλέγειν καρπούς, ἐξ ὧν ἔμελλον τοῦ χειμῶνος τραφήσεσθαι. χειμῶνος δὲ ἐπιγεγονότος οἱ μύρμηκες μὲν, οἷς ἐπόνουν, ἐτρέφοντο, τοῖς δὲ ἡ τέρψις ἐτελεύτα πρὸς ἔνδειαν.

Οὕτω νεότης πονεῖν οὐκ ἐθέλουσα παρὰ τὸ γῆρας κακοπραγεῖ.